

Dr. Kozma Ákos,
az alapvető jogok biztosára
Alapvető Jogok Biztosának Hivatala
panasz@ajbh.hu

Tárgy: vizsgálat indítványozása a gondnoksági
perekben végzett igazságügyi szakértői
tevékenység kapcsán

Tisztelt Alapvető Jogok Biztosa!

A Társaság a Szabadságjogokért jogvédő szervezet (TASZ) nevében azért fordulunk Önhöz, mert álláspontunk szerint a gondnoksági perekben végzett igazságügyi szakértői tevékenység hatályos módszertani levél, protokoll hiányában jogbiztonsági és alapjogi aggályokat vet fel. A TASZ gondnoksági perekben évtizedek óta végzett jogi munkája során több tucat ügyben tapasztalt a szakértői vélemények alacsony szakmai színvonalából fakadó jogsérelmeket, amelyeket a Kúria 2014-es, a szakértői tevékenységet vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportja is megerősített (ld. a kúriai joggyakorlat-elemző csoport 2014. december 19-én kelt összefoglaló véleményét).

Arra kérjük ezért a T. Biztos Urat, hogy az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 1. § (2) d) pontjára, a (3) bekezdésére tekintettel a 18. § (1) d) pontja és (4) bekezdése alapján indítson hivatalból vizsgálatot az alább kifejtett alapjogi visszasság kivizsgálására, és annak orvoslására az Ajbt. 31. § (1) alapján tegyen ajánlást az arra hatáskörrel rendelkező miniszternél egy korszerű igazságügyi szakértői tevékenységre vonatkozó módszertani levél megalkotására.

Álláspontunk szerint az Alapjogi Biztos hatáskörrel rendelkezik az igazságügyi szakértői tevékenységet szabályozó módszertani levél hiányából fakadó visszasságok kivizsgálására, hiszen a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara kötelező tagság alapján működő köztestület (Ajtb. 18.§ (1) d) pont)). Ugyan az alapjogi biztosnak nincs hatásköre a bírósági tevékenység vizsgálatára, de a bíróság eljárásának alapjául szolgáló jogszabályi környezet kapcsán viszont tehet megállapításokat, javaslatokat a joggyakorlat fejlesztése érdekében anélkül, hogy minősítené a bíróságok eljárását (ld. AJB-305/2017. jelentést). Bár a módszertani levél nem jogszabály, annak hiánya alapjogi visszasságokat okoz, így álláspontunk szerint ekörben analógia útján alkalmazható az ombudsmani hatáskör tekintetében az idézett jelentésben foglalt álláspont.

A TASZ érintettsége

A Társaság a Szabadságjogokért jogvédő szervezet két évtizede monitorozza a gondnoksági perek bírósági gyakorlatát. A szervezet ingyenes jogi tanácsadást, és számos esetben jogi képviselést is nyújt gondnokság alatt álló, illetve olyan személyeknek, akik gondnokság alá helyezését kezdeményezték. Beadványunk e munka során szerzett tapasztalatokra épül. E jogász munka során megtapasztaltuk, hogy a jogalkalmazói gyakorlat a gondnoksági perekben távolról sem egységes, azon belül is az igazságügyi szakértői tevékenység megfelelő módszertani keretrendszer nélkül zajlik.

Kérelmünkben egységesen *érintett félként* utalunk a gondnoksági perekben érintett fogyatékossgal élő emberekre függetlenül attól, hogy felperesként (pl. gondnokság megszüntetése iránti per) vagy alperesként (gondnokság alá helyezési per) szerepelnek az adott eljárásban. A Ptk. a mentális zavarral élő ember fogalmat használja. Beadványunkban a gondnoksági eljárással érintett emberek eltérő fogyatékossgai alapján mentális zavarral élő ember alatt a pszichoszociális fogyatékossgal élő (korábbi fogalomhasználattal élve: pszichiátriai beteg), az intellektuális fogyatékossgal élő (korábbi fogalomhasználattal élve: értelmi fogyatékos) és az autizmussal élő embereket egyaránt értjük.

I. A gondnokság jogintézménye által felvetett alapjogi aggályok

A mentális zavarral élő állampolgárok cselekvőképességét a bíróságok gyakorta korlátozzák, mert úgy ítélik meg, hogy nem rendelkeznek az ügyeik viteléhez szükséges belátási képességgel. A gondnokság alá helyezés kimondott célja, hogy megvédje a mentális zavarral élő embereket attól, hogy rossz döntéseket hozzanak. A tapasztalatok szerint azonban a cselekvőképesség korlátozása a gondnokság alá helyezett személy állapotának javulására kifejezetten káros hatással van, mivel megerősíti kiszolgáltatott helyzetét, ráadásul gyakorta és rendszerszerűen vezet ahhoz, hogy akaratuk ellenére nagylétszámú szociális intézetben helyezik el őket.

Ezen túlmenően, a cselekvőképesség megvonása vagy akár csak korlátozása is minden esetben súlyosan érinti a gondnokolt önrendelkezési jogát, a magánélethez való jogát, ezeken keresztül emberi méltóságát. A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezményt (a továbbiakban: CRPD) Magyarország a 2007. évi XCII. törvényben hirdette ki. A 12. cikk Magyarországot arra kötelezi, hogy a cselekvőképesség gyakorlására vonatkozó valamennyi intézkedés megfelelő és hatékony biztosítékokat tartalmazzon annak érdekében, hogy tiszteletben tartsák a személy jogait, akaratát és választásait, a személy körülményeire szabottak legyenek, a lehető legrövidebb időre vonatkozzanak, és hogy rendszeresen felülvizsgálják. Fontos hangsúlyozni, hogy az ENSZ Egyezmény végrehajtását ellenőrző Fogyatékos Személyek Jogainak Bizottsága (a továbbiakban: CRPD Bizottság) értelmezésében az ENSZ Egyezmény elutasítja a helyettes döntéshozatalt, és a támogatott döntéshozatal bevezetésére kötelezi a tagállamokat. A CRPD Bizottság ezen intézkedések hiánya miatt

marasztalt el számos országot, köztük Magyarországot is¹. Sajnálatosan azonban alig-alig alkalmazzák a hazai jogalkalmazók ezt az előremutató jogintézményt, a legfrissebb adatok szerint Magyarországon 57.983 fő állt cselekvőképességet érintő gondnokság alatt és csupán 167 fő volt támogatott döntéshozatalban². Ez a gyakorlat helytelen és ellentétes a szükségesség és arányosság, illetve a fokozatosság elvével.

Az alapjogsértő hazai gondnoksági rendszert vizsgálta korábban az Alapvető Jogok Biztosa is, 2016-os átfogó vizsgálata során megállapította, hogy a gondnoksági rendszer komoly problémákkal küzd, ami a kiszolgáltatott gondnokoltak jogsérelméhez vezet³.

II. Az igazságügyi szakértői tevékenység problémái és az ebből fakadó alapjogi visszasságok

Tekintettel arra, hogy a gondnoksági perek gyakorta "szakértői perekként" zajlanak, vagyis igazságügyi szakértő véleményének meghatározó jelentősége van a perekben, az hangsúlyosabban esik latba mint bármely másik bizonyíték, és gyakran a szakvéleménynek megfelelő ítélettel zárulnak ezen perek, különösen fontos lenne az, hogy a szakértői tevékenység megfelelő jogi és szakmai garanciák keretei között történjen.

A TASZ ügyfeleinek pereiben is jól nyomon követhető a szakértői vélemények gondnoksági perekben betöltött jelentősége, hiszen több olyan ügyfelünk is volt, akinek teljesen korlátozó gondnokság alá helyezését egy minden szakmaiságot nélkülöző, hozzávetőlegesen tíz perces "beszélgetés" alapozta meg (ld. többek között a Zalaegerszegi Városi Bíróság 15.P.21.521./2004. sz. ügye vagy a Komáromi Városi Bíróság 4.P.20.223/1995. sz. ügye⁴). Ezzel szemben két olyan ügyben is eljár az utóbbi egy évben a TASZ, amelyben a nagyon gondos, szakmailag megalapozott, 30-40 oldalas szakértői vélemény nyomán a gyámhivatal végül a keresettől is elállt (Nagykátai Járásbíróság, 8.P.20.182/2018.21. végzés a per megszüntetéséről, illetve a Pesti Központi Kerületi Bíróság előtt folyó ügyben, a BP-13/104/00255-5/2020. sz. gyámhatósági végzés a keresettől való elállásról). Tehát jól látható módon a szakértői tevékenység minősége nagyban meghatározza a gondnoksági perek kimenetelét, és ezzel az érintettek életére, alapjogaira a lehető legkomolyabb kihatással van.

A gondnokság alá helyezésnek három feltétele van, melyek együttes fennállása szükséges (Ptk 2:19.§ és 2:21. §). Egyrészt, hogy az érintettnek legyen mentális zavara (szakértői

¹ Committee on the Rights of Persons with Disabilities: Concluding observations of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Hungary. UN, Geneva, 2012.

² Központi Statisztikai Hivatal egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállománya. Az adatszolgáltatás időpontja: 2018. május 11.

³ AJB 2709/2016. számú jelentés

⁴ Ugyanezen két ügyet idézzük a Fogyatékoság és Társadalom c. folyóiratban a TASZ jogászának „Értek. Érzek. Gondolkozom. Hogy elmondhassam valakinek, ahhoz idő kell, és figyelem. Másféle kommunikáció.” című cikkének első oldalán Gábor és Zozó történeteként.

kérdés), másrészt, hogy ez az állapot az érintett belátási képességére olyan kihatással legyen, amely a személyes döntési autonómiájának a korlátozását indokolja (jogkérdés) és végül, hogy ne legyen olyan családi és társadalmi kapcsolatrendszere, amely az fentiek ellenére szükségtelenné teszi a jogkorlátozást (ténykérdés).

Az első feltétel a jogi norma szintjén *“mentális zavara következtében”* kitételként jelenik meg a Ptk-ban. Ez orvosszakértői kérdés, ellentétben az utóbbi két feltétellel, mely már bírói kompetencia (ld. Debreceni Járásbíróság, 56.P.23.875/2016/39. számú ítélete: *“a szakértő csak a mentális zavar fennállásában nyilatkozhat”*, illetve a BH1985. 245.)

A TASZ jogsegélyszolgálatának tapasztalatai szerint a szakvélemények rendkívül eltérőek tartalmi szempontból, ami az egységes módszertani követelmények hiányából és elavultságából fakad. Az igazságügyi pszichiátriai szakértői tevékenység korábbi módszertani anyagát az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet által 2005. május 31. napján kiadott 14. sz. módszertani levél tartalmazta, de a módszertani levél 2011 óta nem alkalmazható. Helyette új, korszerű, a tudomány mai állásának megfelelő módszertani útmutatás azonban nem született, ezért 2011 óta a gyakorlatban az igazságügyi elmeorvos szakértők vizsgálatuk során vagy mégis a 14. számú módszertani levél előírását követik, vagy egyéni szakmai álláspontjuk szerint végzik a vizsgálatokat. Ebből fakadóan teljesen bizonytalan a jogalkalmazói gyakorlat.

Hozzá kell tenni, hogy még ez a *“szokásjogban”* tovább élő korábbi módszertani levél sem tartalmaz kellően konkrét előírásokat. Nincs iránymutatás benne többek között a szakvélemény részletezettségének mértékére, ezért a szakértőtől függ, hogy adott esetben hat vagy tizenhat oldalas szakvélemény születik. Ezek a jelentős különbségek érdemi hatással vannak a bíróság ítélkezésére, ezen keresztül a gondnokság alá helyezettek alapjogaira is. A nem egységes, bizonytalan szakértői gyakorlat a jogbiztonság sérelméhez vezet, amit fokoz az, hogy a gondnoksági perekben a szakértő véleménye általában óriási súllyal esik latba. A gondnoksági perekben eljáró bírák túlnyomó többségükben kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a szakértői véleménynek, ráadásul nem csak a mentális zavar fennállása tekintetében (amely csak egyik feltétele a gondnokság alá helyezésnek, és az egyetlen olyan feltétel, amely valóban orvosszakértői kérdés), hanem a belátási képességre való hatásában és általában, a gondnokság alá helyezés szükségessége, mértéke, gyakran a konkrét ügycsoportok meghatározása és a felülvizsgálat időpontjának vonatkozásában is, azaz minden lényegi, és bírói kompetenciába tartozó kérdésben.

Egy példa a számos közül a Székesfehérvári Járásbíróság utóbb hatályon kívül helyezett 3.P.21707/2015. sz. ítélete, amely kizárólagosan a szakértői véleményre támaszkodott, amely leírta, hogy *„(az alperes) belátási képessége tartósan és nagy mértékben hiányzik.”* Az alperes hiába rendelkezett *“részletes ismeretekkel a politika világáról”* a szakértői véleményben foglaltak miatt a bíróság választójogának korlátozását rendelte el. Az egy évvel később megismételt eljárásban a 3.P.22.706/2016/20 sz. ítélet már megszüntette a gondnokságot, nagyban támaszkodva az alperes személyes meghallgatására és az ügyben

keletkezett újabb szakértői véleményre, amely csak a mentális zavarra vonatkozóan tett megállapításokat.

Az igazságügyi szakértői tevékenységnek tehát a gondnoksági perekben különös jelentősége van, ezért az érintettek jogvédelme azt kívánja, hogy szakmai és jogi szempontból is kellő garanciákkal legyen biztosítva. Éppen ezért állapította meg már 2014-ben is a Kúria szakértői bizonyításról szóló joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye, hogy a szakértői vélemény a bíróság ítéletét megalapozó, olyan objektív és egzakt bizonyítási eszköz, amely általában közvetlenül és nagymértékben kihat a bíróság érdemi döntéseire. A tanulmány kitért az egységes módszertani levelek hiányának problematikájára is, amellyel kapcsolatban megállapította, hogy *“amíg az egységes szakmagyakorlás alapelvei, a szakterület egységes szempontrendszere, módszertani megalapozottsága és a szakvéleménnyel kapcsolatos alapvető elvárások nincsenek megfogalmazva, addig a jogbiztonság bizonyos fokig csorbát szenvedhet”*. Az ombudsman szintén többször megállapította a módszertani levelek alkalmazhatóságának hiányából eredően a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével és a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben fennálló visszásságot⁵. Amit az ombudsman a pszichológiai szakvélemények alapjául szolgáló 20. sz. módszertani levél hiányáról megállapított (AJBH-512/2013.sz. jelentés), az szükségképpen áll a gondnoksági perekben végzett pszichiátriai szakvéleményekre is: *“Amint azt a korábbiakban jeleztem, szakmai kérdésekben nem foglalhatok állást, tehát semmi esetre sem a levelek szakmai különbözőségei felől fogalmazom meg aggályomat és teszem le voksomat valamely levél mellett. A szakmai eljárásrendek mindenekelőtt a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeire támaszkodnak; így elképzelhetetlen, hogy a pszichológia állandóan változó területén legalább 15 éves különbséggel megalkotott módszertani levelek konkuráljanak egymással. Minderre tekintettel megállapítottam, hogy a 20. sz. módszertani levél alkalmazhatóságának elvi hiánya, valamint a 10. és a 20. sz. módszertani levél párhuzamos használhatósága az Alaptörvényben deklarált a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével és a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben visszásságot okoz. Ezt az ellentmondást tovább erősíti az, hogy a MISZK honlapján megtalálható a 20. sz. módszertani levél, annak tervezet jellegére azonban semmi nem utal annak ellenére, hogy a MISZK elnöke is megfogalmazta, miszerint nem közzétett módszertani levél hatályosságához legalább is komoly kétségek fűződnek.”*

Ahogy pedig a AJBH-344/2018. sz. jelentés felkérte az emberi erőforrások miniszterét arra, hogy a MISZK elnökével egyeztetve készítse el a sürgősségi gyógykezelés és a kötelező gyógykezelés kapcsán végzett igazságügyi szakértői tevékenységre vonatkozó módszertani levelet, ennek analógiájára kérjük a t. Alapjogi Biztost, hogy a gondnoksági perekben végzett szakértői tevékenység vonatkozásában is kérje fel ugyanerre a felelős minisztert annak érdekében, hogy az érintettek önrendelkezési jogának, emberi méltóságának és tisztességes

⁵ Ld: AJB-512/2013 számú ügy, illetve a 344/2018.sz. jelentés.



TÁRSASÁG A
SZABADSÁGJOGOKÉRT

eljáráshoz való jogának a szükségtelen, alapjogsértő korlátozása ne következhesen be a szakmaiatlan szakértői vélemények közveztében, továbbá, hogy a jogbiztonság helyreálljon.

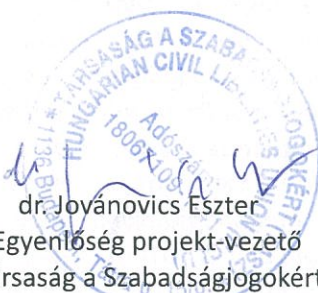
Amennyiben a t. Biztos vizsgálatához szükséges, a kérelmünkben megjelölt, a szakértői tevékenység színvonalát igazoló bírósági iratokat anonimizált formában természetesen meg tudjuk küldeni.

Összefoglalóan, a TASZ álláspontja szerint súlyosan sérti a gondnoksági eljárásokban érintett fogyatékossgal élő emberek önrendelkezési jogát, magánélethez való jogát, összességében emberi méltóságát valamint tisztességes eljáráshoz való jogát továbbá a jogbiztonság elvét az, hogy hiányzik az ezen gondnoksági perekben végzett igazságügyi szakértői tevékenység módszertanát, kereteit, formai és tartalmi elemeit rögzítő korszerű módszertani levél.

Fentiek alapján álláspontunk szerint szükséges, hogy a t. Alapjogi Biztos az Ajbt. 31. § értelmében ajánlás formájában kezdeményezze az illetékes miniszternél - a MISZK bevonásával - a szükséges módszertani levél, szakmai protokoll megalkotását.

Budapest, 2020. március 4.

Tisztelettel:


dr. Jovánovics Eszter
Egyenlőség projekt-vezető
Társaság a Szabadságjogokért